

Tisková zpráva

Třicet pět let od sametové revoluce z pohledu české veřejnosti

- ⊙ Spolu s obdobím první Československé republiky je listopadová revoluce roku 1989 pro českou veřejnost nejpříznivěji hodnocenou událostí naší historie od roku 1918.
- ⊙ 43 % Čechů hodnotí současné poměry jako lepší než v období před listopadem 1989, 16 % míní, že tehdejší poměry byly lepší než současné, podle 37 % je to tak napůl.
- ⊙ S výjimkou sociálních jistot a bezpečnosti občanů jsou současné poměry hodnoceny převážně lépe než situace před listopadem 1989.

Zpracoval:

Jan Červenka

Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

Tel.: 210 310 586, e-mail: jan.cervenka@soc.cas.cz

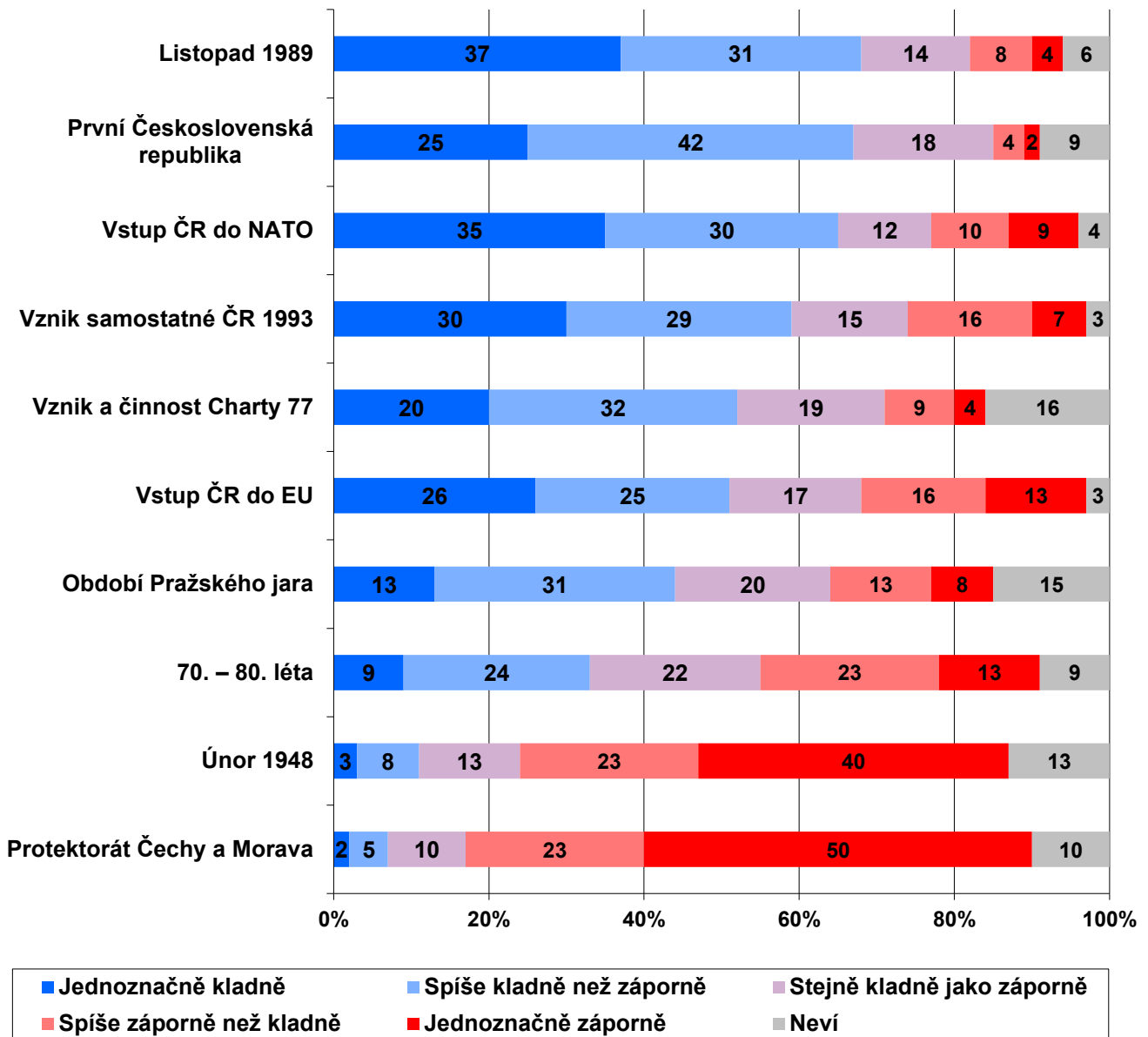
V šetření, které proběhlo v letních měsících roku 2024, CVVM SOÚ AV ČR položilo všem dotázaným řadu otázek v souvislosti s nadcházejícím 35. výročím listopadové revoluce roku 1989. Položené otázky zjišťovaly názory české veřejnosti na listopadovou revoluci a na změny politického a ekonomického systému obecně i v jednotlivých oblastech života.

První otázka zjišťovala, jak je listopadová revoluce roku 1989 hodnocena v kontextu jiných vybraných historických událostí nebo období našich novodobých dějin od roku 1918. Jak ukazují výsledky zachycené v grafu 1, spolu s obdobím první Československé republiky v letech 1918 až 1938 je listopadová revoluce roku 1989 pro českou veřejnost nejpříznivěji hodnocenou událostí mezi vybranými událostmi a obdobími. Více než dvě třetiny (68 %) občanů starších 15 let hodnotí listopad 1989 kladně, v tom 37 % „jednoznačně kladně“ a dalších 31 % „spíše kladně než záporně“, 14 % listopad 1989 hodnotí „ani kladně, ani záporně“ a 12 % jej vnímá „spíše záporně než kladně“ (8 %) nebo „jednoznačně záporně“ (4 %). Zbýlých 6 % dotázaných uvedlo odpověď „neví“. Obdobně hodnocenou událostí mezi vybranými je éra první Československé republiky, kterou kladně vnímá statisticky srovnatelně velký podíl dotázaných (67 %), ovšem při zřetelně nižším podílu záporného hodnocení, které tvořilo celkově jen 6 % (4 % spíše a 2 % jednoznačně). Neutrální hodnocení období první republiky tvořilo 18 %, 9 % byl podíl odpovědi „neví“. Relativně vysoko z hlediska podílu kladného hodnocení se v aktuálním šetření dostal i vstup České republiky do NATO, který kladně hodnotilo 65 % oslovených, v tom 35 % jednoznačně kladně a 30 % spíše kladně než záporně, naopak negativní hodnocení vstupu do NATO vyjádřila téměř pětina (19 %, v tom 9 % jednoznačně a 10 % spíše) a neutrální více než desetina (12 %) dotázaných. S odstupem následovaly další převážně příznivě hodnocené události, jako vznik samostatné České republiky v roce 1993 (59 % kladně, 15 % ani kladně, ani záporně, 23 % záporně), vznik a činnost Charty 77 (52 % kladně, 19 % ani kladně, ani záporně, 13 % záporně), vstup České republiky do Evropské unie (51 % kladně, 17 % ani kladně, ani záporně, 29 % záporně) či Pražské jaro 1968 (44 % kladně, 20 % ani kladně, ani záporně, 21 % záporně). Už víc záporně než kladně, byl jen s minimálním rozdílem na hranici statistické významnosti a se značným podílem neutrálního hodnocení, jsou hodnocena 70. a 80. léta (33 % kladně, 22 % ani kladně, ani záporně, 36 % záporně). Jednoznačnou převahu negativního hodnocení vykazuje únor 1948, který téměř dvě třetiny (63 %) respondentů hodnotí záporně, v tom 40 % „jednoznačně záporně“ a 23 % „spíše záporně než kladně“, zatímco příznivě jej hodnotila jen přibližně desetina (11 %) respondentů a dalších 13 % „ani kladně, ani záporně“, a zejména tzv. Protektorát Čechy a Morava, který negativně hodnotí téměř tři čtvrtiny (73 %) občanů, v tom polovina (50 %) „jednoznačně záporně“.

V porovnání s rokem 2019 (viz tabulku 1) se výrazně zlepšilo hodnocení vstupu ČR do NATO (podíl kladného hodnocení se zvýšil o 16 procentních bodů, a to hlavně na úkor neutrálního hodnocení, které se o 9 procentních bodů snížilo) a k pozitivnímu posunu došlo ještě i v případě vzniku samostatné ČR (nárůst kladného hodnocení o 9 procentních bodů vesměs na úkor podílu neutrálního hodnocení, které o 10 procentních bodů pokleslo), vstupu ČR do EU (nárůst kladného hodnocení o 6 procentních bodů při stejně velkém poklesu podílu neutrálního hodnocení) a vzniku a činnosti Charty 77 (nárůst kladného hodnocení o 5 procentních bodů). V případě 70. a 80. let se oproti roku 2019 na úkor podílu neutrálního hodnocení (pokles o 9 procentních bodů) zvýšily souběžně podíly hodnocení kladného (o 8 procentních bodů) i záporného (o 4 procentní body). Menší snížení podílu záporného hodnocení bylo

zaznamenáno v případě období tzv. Protektorátu Čechy a Morava (o 5 procentních bodů). Naopak určité zvýšení podílu záporného hodnocení šetření vykázalo v případě období Pražského jara (o 6 procentních bodů při stejném poklesu podílu neutrálního hodnocení). Od roku 2014 pak můžeme pozorovat ještě výraznější pozitivní posuny v případě vstupu ČR do NATO i EU a zlepšení hodnocení všech událostí spadajících do období posledního půlstoletí včetně listopadu 1989. Trochu lépe než v roce 2014 je v současnosti hodnoceno i období první ČSR.

Graf 1: Hodnocení vybraných událostí nebo období naší novodobé historie (%)¹

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost 10. 6. – 27. 8. 2024, 922 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

¹ Otázka: „Jak hodnotíte následující události, nebo období naší historie? a) První Československá republika (1918 – 1938), b) Protektorát Čechy a Morava (1939 – 1945), c) Únor 1948, d) období Pražského jara (první polovina roku 1968), e) 70. – 80. léta, f) vznik a činnost Charty 77, g) Listopad 1989, h) vznik samostatné České republiky (1993), i) vstup České republiky do NATO, j) vstup České republiky do Evropské unie.“

Tabulka 1: Hodnocení vybraných událostí nebo období naší novodobé historie – časové srovnání (%)

	2014			2019			2024		
	+	0	-	+	0	-	+	0	-
Listopad 1989	61	22	12	66	17	12	68	14	12
První Československá republika 1918 - 1938	62	14	5	68	13	5	67	18	6
Vstup České republiky do NATO	43	24	22	49	21	22	65	12	19
Vznik samostatné České republiky (1993)	47	24	23	50	25	20	59	15	23
Vznik a činnost Charty 77	42	24	12	47	20	15	52	19	13
Vstup ČR do EU	35	25	34	45	23	27	51	17	29
Období Pražského jara	41	24	15	44	26	15	44	20	21
70. a 80. léta	25	32	30	25	31	32	33	22	36
Únor 1948	10	15	60	10	15	64	11	13	63
Protektorát Čechy a Morava	4	8	75	5	8	78	7	10	73

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost.

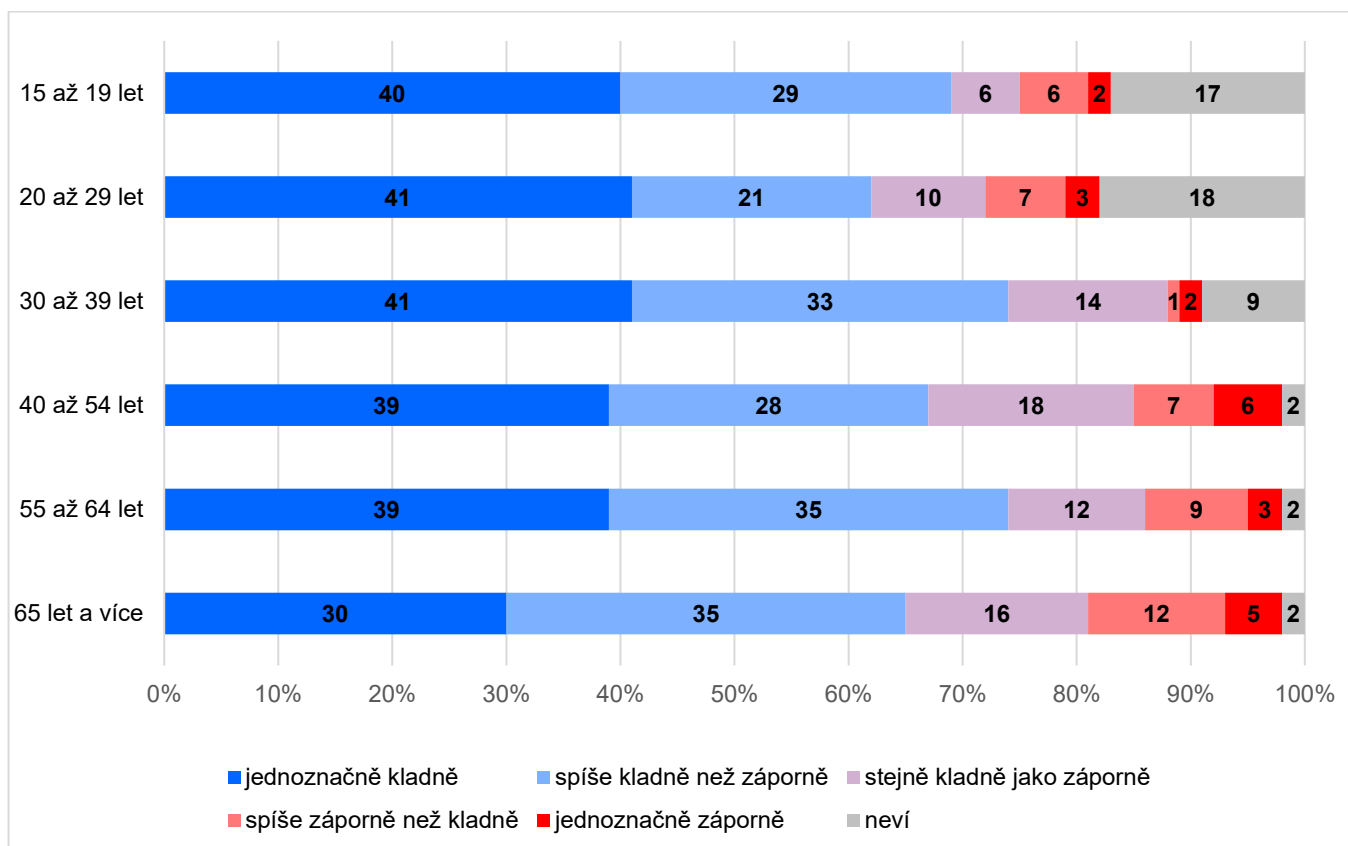
Pomocí faktorové analýzy jsme se pokusili zjistit, zda za hodnocením jednotlivých období či událostí zařazených v šetření nestojí nějaké obecnější faktory. Faktorová analýza v rotovaném řešení metodou varimax vyjevila tři navzájem zcela nezávislé faktory, které společně vyčerpaly 61 % celkové variance. V prvním faktoru, na který v rotovaném řešení připadá 31 % vyčerpané variance a který lze popsat jako „faktor režimní konformity“, jsou s vysokými kladnými faktorovými zátěžemi propojeny vstup ČR do NATO, vstup ČR do EU, vznik samostatné ČR v roce 1993, listopad 1989 a v trochu menší míře i vznik a činnost Charty 77 a naopak se zápornými faktorovými zátěžemi sem spadají 70. a 80. léta a únor 1948. Tento faktor je významně a vesměs velmi silně korelovaný spokojeností se současnou politickou situací, důvěrou vládě či prezidentovi, sebezařazením na pravolevé škále politické orientace, příjmem domácnosti, subjektivním hodnocením životní úrovně vlastní domácnosti, hodnocením současné ekonomické situace, ale i věkem a vzděláním. S výjimkou vzdělání tyto proměnné s oběma dalšími faktory neinteragují buď vůbec, nebo jen výrazně slaběji.

Druhý faktor sdružuje historické události a období, která jsou hodnocena převážně negativně, nebo jsou vnímána rozporuplně. Propojily se v něm Protektorát Čechy a Morava, únor 1948 a 70. a 80. léta, tedy období tzv. normalizace. Tento „faktor percepce zlých časů“, jak by se dal označit, je opět výrazně korelovaný vzděláním, ale na věku, spokojenosti se současnou politickou situací, příjmu domácnosti či subjektivním hodnocením její životní úrovně je zcela nezávislý. Slabší než v případě prvního faktoru, ale statisticky významné je jeho propojení se sebezařazením na pravolevé škále politické orientace a s důvěrou vládě či prezidentovi.

Třetí faktor propojil naopak historické události, které v národním povědomí představují jakési momenty vrcholného vzepětí, tedy Pražské jaro 1968, období první ČSR, vznik a činnost Charty 77 a listopad 1989. Přitom ale tzv. Pražské jaro v tomto faktoru svou zátěží na úrovni 0,85 zcela dominuje, vznik a činnost Charty 77 zde tvoří zátěž na úrovni 0,5, podobně jako první republika, a na listopad 1989, který se spolu s Chartou 77 významně podílel už na prvním faktoru, tu připadá faktorová zátěž na úrovni 0,37. Tento třetí „faktor okouzlení slavnou minulostí“, jak by se dal nazvat, nevykazuje významnou vazbu na věk či vzdělání, ale koreluje se spokojeností s vlastním životem, se subjektivním hodnocením životní úrovně vlastní domácnosti (ale nikoli už s jejím příjmem) a velmi slabě rovněž se sebezařazením na pravolevé škále politické orientace, které tak jako jedno z mála proměnných vykazuje interakci se všemi třemi odhalenými faktory.

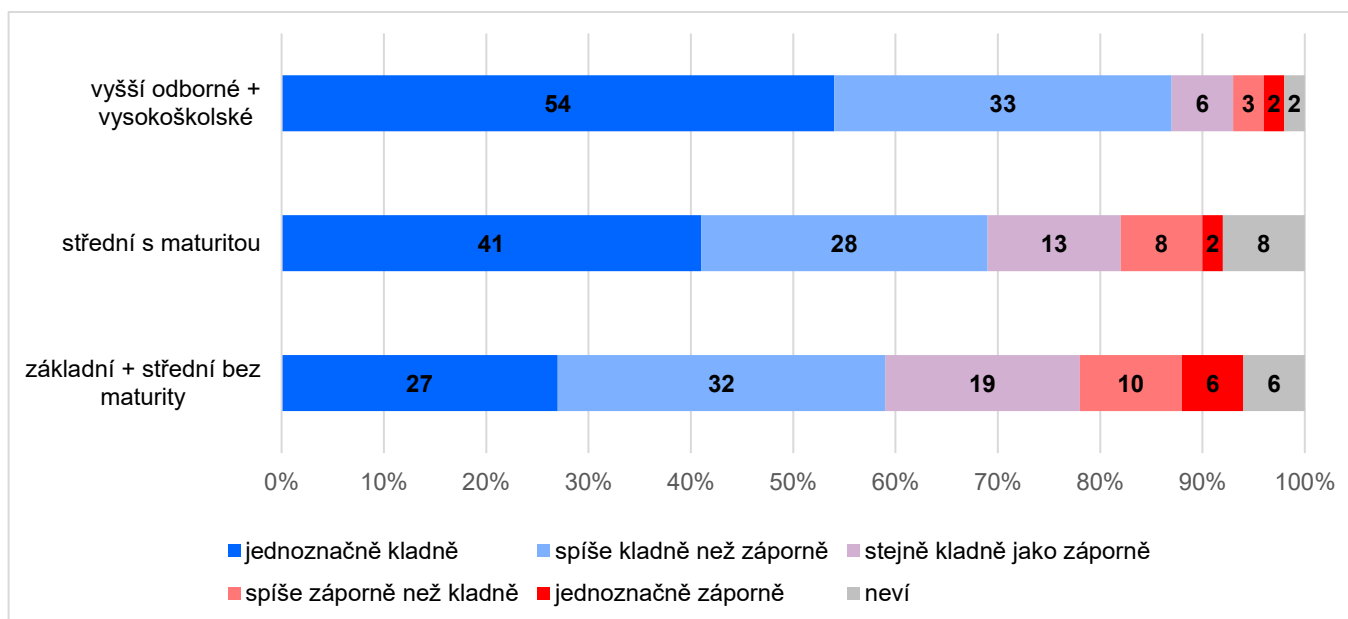
Podrobnější analýza ukázala, že hodnocení listopadu 1989 je velmi silně pozitivně korelováno s hodnocením vzniku a činnosti Charty 77 (Spearmanův koeficient pořadové korelace $\rho=0,632$) a poměrně silně rovněž s hodnocením vstupu ČR do NATO ($\rho=0,593$), vstupu ČR do EU ($\rho=0,545$) a vzniku samostatné ČR ($\rho=0,463$). Pozitivní korelace s hodnocením období první Československé republiky ($\rho=0,334$) nebo Pražského jara ($\rho=0,193$) je statisticky rovněž významná, i když již méně výrazná. Naopak silná negativní korelace hodnocení listopadu 1989 se objevuje v případě hodnocení února 1948 ($\rho=-0,420$) a 70. a 80. let ($\rho=-0,321$). Pouze velmi slabá negativní korelace na hranici statistické významnosti se objevuje mezi hodnocením listopadu 1989 a hodnocením Protektorátu Čechy a Morava ($\rho=-0,091$).

Graf 2: Hodnocení listopadu 1989 podle věku (%)

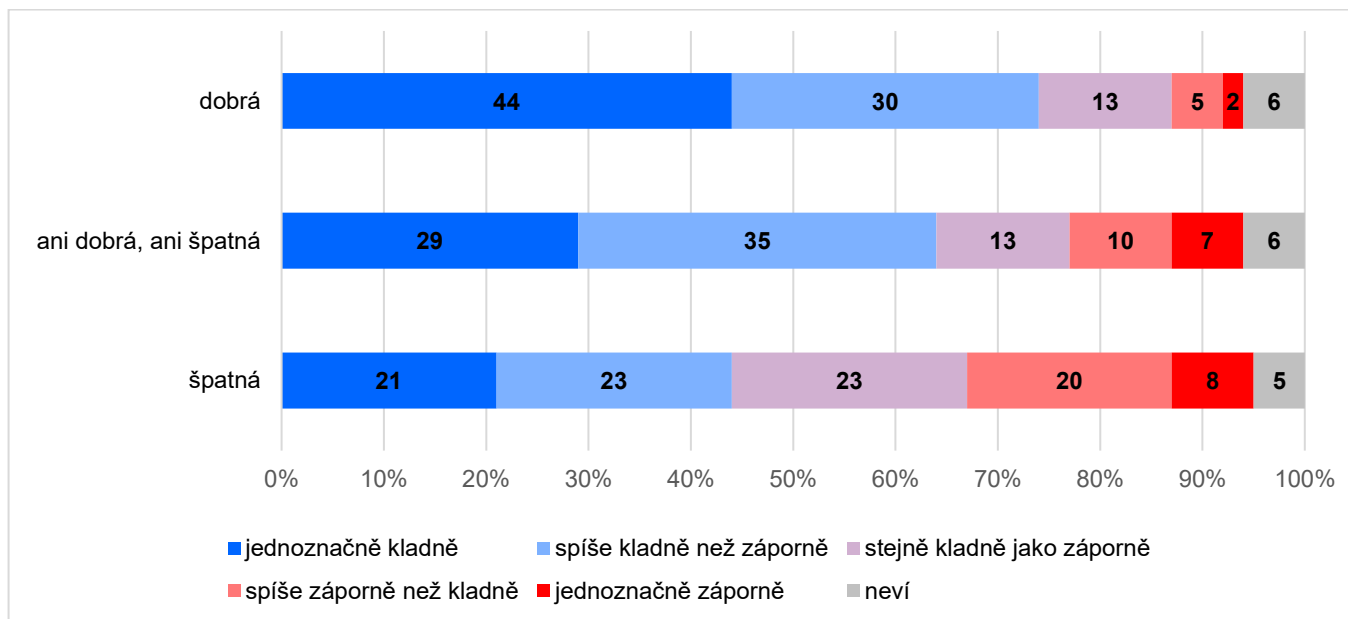
Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost 10. 6. – 27. 8. 2024, 922 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Graf 3: Hodnocení listopadu 1989 podle nejvyššího stupně dokončeného vzdělání (%)

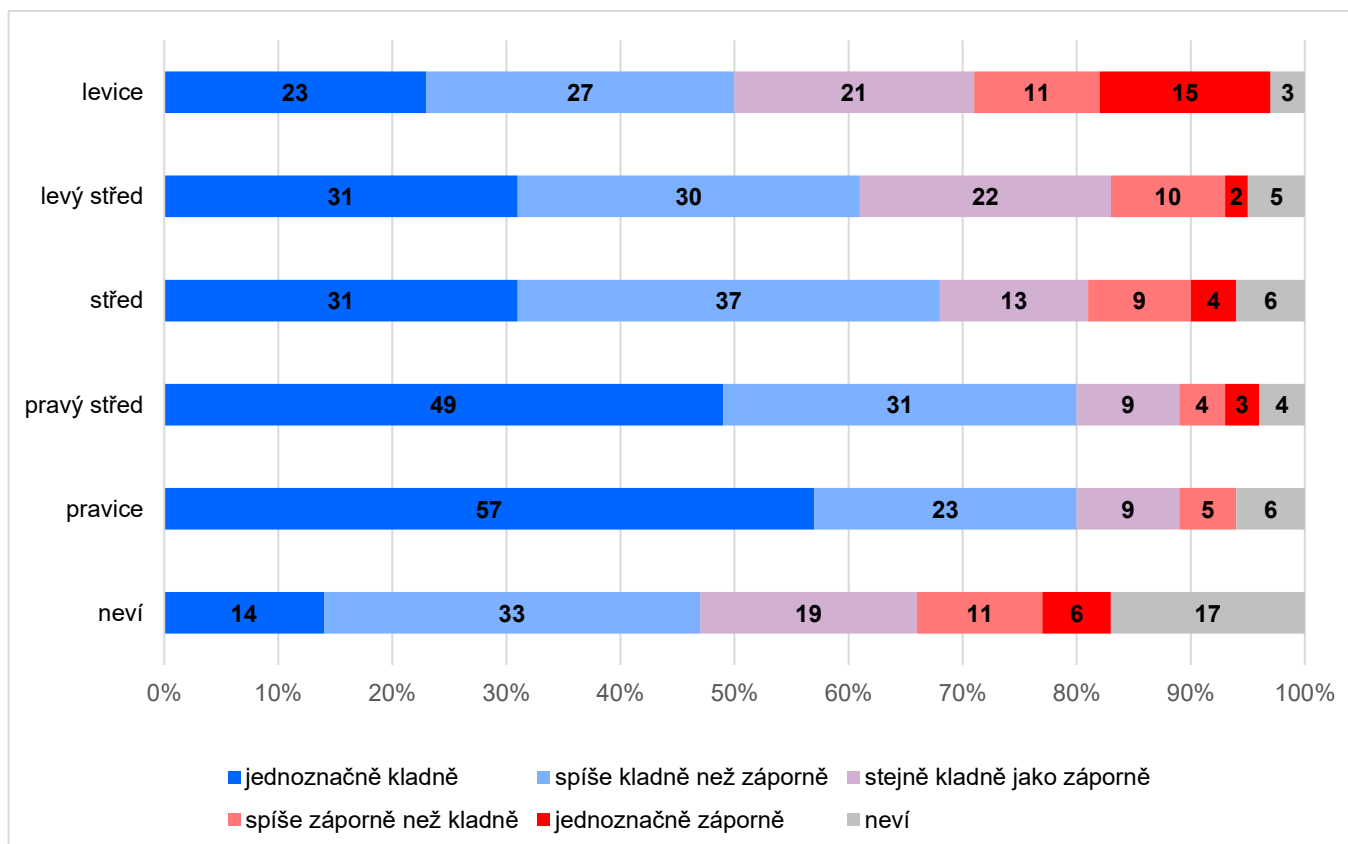
Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost 10. 6. – 27. 8. 2024, 922 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Graf 4: Hodnocení listopadu 1989 podle subjektivního hodnocení životní úrovně (%)

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost 10. 6. – 27. 8. 2024, 922 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Graf 5: Hodnocení listopadu 1989 podle sebezaražení na škále levice-pravice (%)

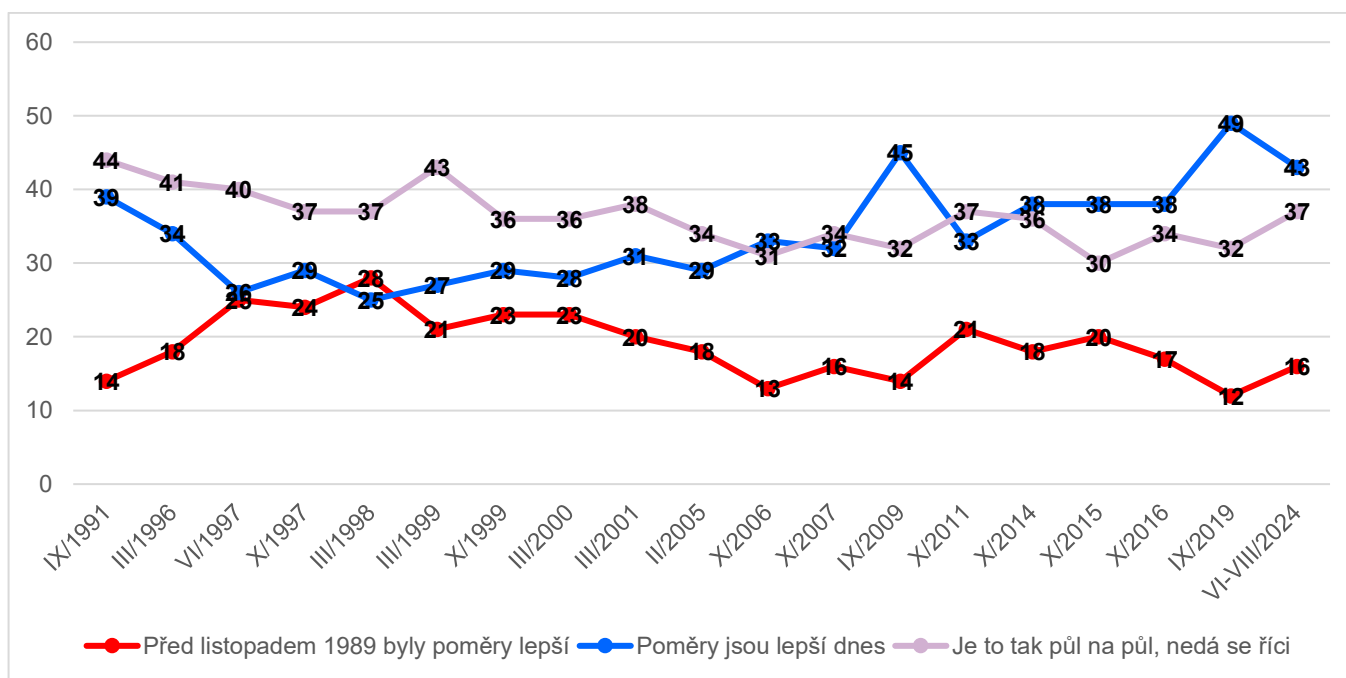
Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost 10. 6. – 27. 8. 2024, 922 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Z hlediska věku (viz graf 2) se v případě hodnocení listopadu 1989 spolu se zvyšujícím se věkem především snižuje podíl nerozhodných odpovědí. Při jejich pomnutí se objevuje pouze mírná korelace ve smyslu zhoršování hodnocení spolu s rostoucím věkem, což se projevuje v poklesu podílu jednoznačně kladného hodnocení a zvýšeného podílu záporného hodnocení ve věkové kategorii od 65 let výše. Hodnocení listopadu 1989 se poněkud zlepšuje spolu se zvyšujícím se stupněm dokončeného vzdělání (viz graf 3), s rostoucím příjmem, se zlepšujícím se hodnocením životní úrovně vlastní domácnosti (viz graf 4), se zlepšujícím se hodnocením současné ekonomické situace a se zvyšující se spokojeností se současnou politickou situací i s rostoucí spokojeností s vlastním životem. Velké rozdíly v hodnocení listopadu 1989 se objevují z hlediska sebezatažení na pravolevé škále politické orientace (viz graf 5). Příznivěji listopad 1989 hodnotí ti, kdo se řadí k pravému středu nebo jednoznačně k pravici, u lidí hlásících se k levému středu je vyšší podíl neutrálního hodnocení a u těch, kdo se jednoznačně řadí na levi, je výrazně zvýšený podíl záporného hodnocení listopadu 1989.

V následující otázce jsme vyzvali respondenty, aby se vyjádřili k celkovým poměrům před listopadem 1989 a dnes² (viz graf 6). Více než dvě pětiny respondentů (43 %) tvrdí, že poměry jsou lepší dnes. Více než třetina (37 %) dotázaných označuje poměry za podobné a nepřiklání se ani k jednomu období. 16 % respondentů pak označilo předlistopadové poměry za příznivější. Zbývá 4 % dotázaných danou otázku neuměla posoudit a odpověděla, že neví.

V porovnání s výsledky posledního šetření se o 6 procentních bodů snížilo hodnocení stávajících poměrů jako lepších, i když i tak zůstalo třetí nejvyšší zaznamenané ve výzkumech sahajících zpět až do roku 1991. Jen právě před pěti lety a ještě v roce 2009 byly zaznamenány vyšší hodnoty (v roce 2009 jen nevýznamně), shodou okolností v letech kulatého výročí, což mohlo souviset i s větším zájmem médií o téma listopadu 1989 a předlistopadové doby. Podíl hodnocení předlistopadových poměrů jako lepších se naopak mírně zvýšil (o 4 procentní body), ovšem v dlouhodobém srovnání tento výsledek patří k těm relativně nižším. O 5 procentních bodů se zvýšilo i hodnocení současných a předlistopadových poměrů jako srovnatelných.

Graf 6: Hodnocení poměrů před listopadem 1989 a dnes (v %)

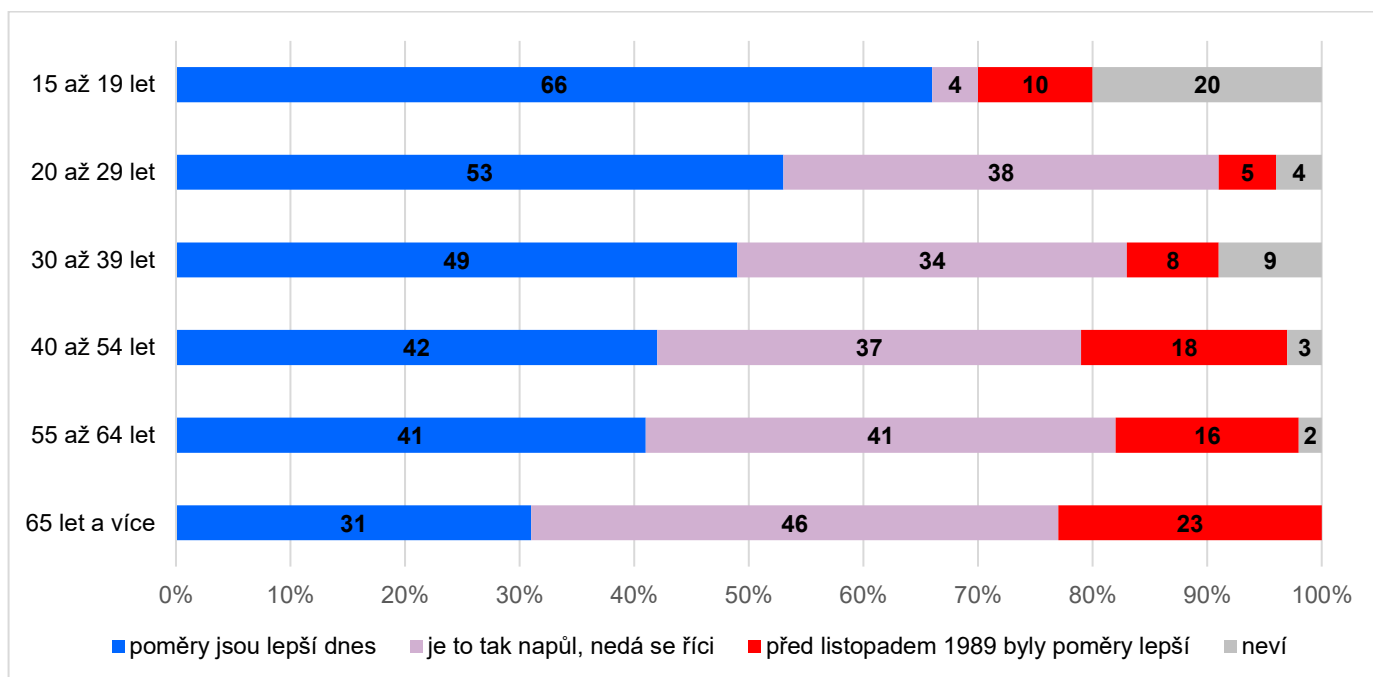

Poznámka: Dopočet do 100 % tvoří odpovědi „nevím“.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost.

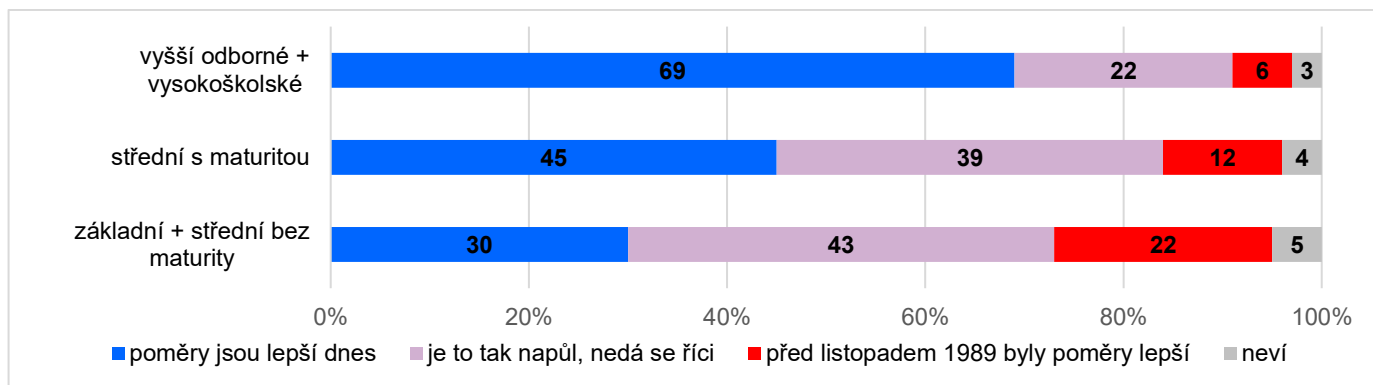
² Otázka: „Od listopadu 1989 uplynulo 30 let. Ať jste zažil dobu před rokem 1989 na vlastní kůži nebo jste o ní slyšel z vyprávění ostatních, pokuste se zhodnotit celkové poměry před listopadem a dnes. Před listopadem 1989 byly poměry lepší, poměry jsou lepší dnes, nebo je to tak napůl, nedá se říci.“

Graf 7: Hodnocení poměrů před listopadem 1989 a dnes podle věku (%)

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost 10. 6. – 27. 8. 2024, 922 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

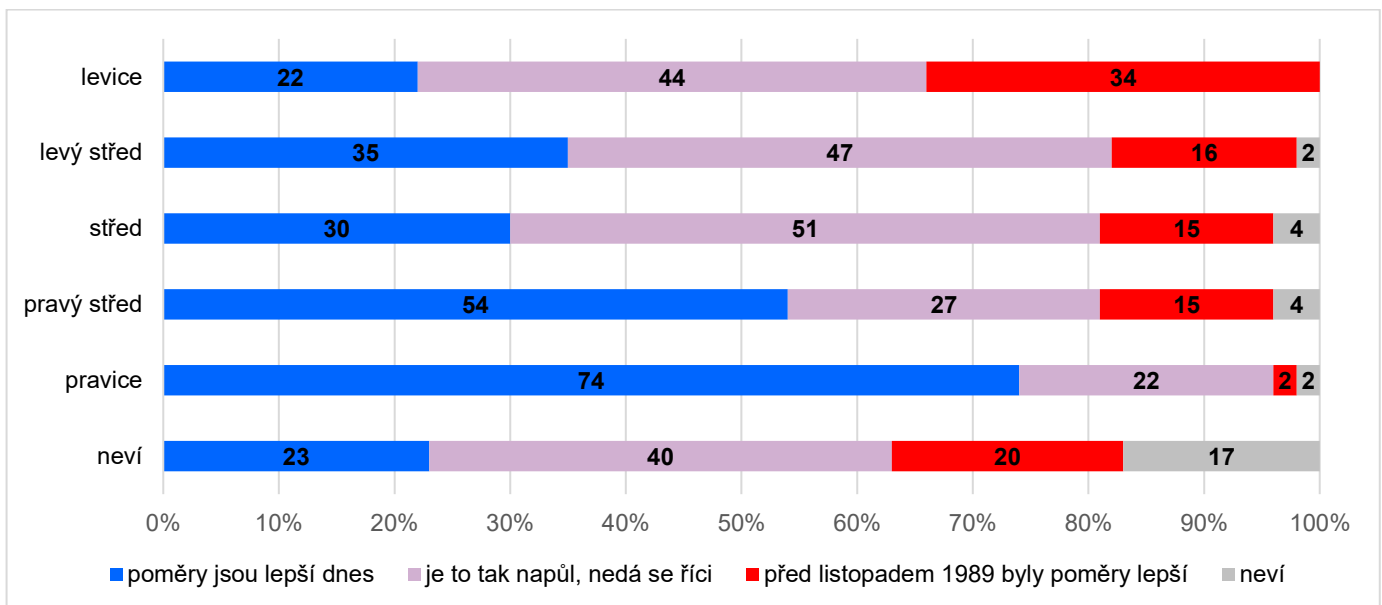
Graf 8: Hodnocení poměrů před listopadem 1989 a dnes podle vzdělání (%)

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost 10. 6. – 27. 8. 2024, 922 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Analýza na základě sociodemografických a dalších třídicích znaků ukazuje, že s rostoucím věkem (viz graf 7) klesá podíl příznivého hodnocení současných poměrů a zvyšuje se podíl těch, kdo jako lepší hodnotí předlistopadové poměry, případně kdo tyto poměry vnímá jako srovnatelné s těmi současnými. Zejména v kategorii nejmladších dotázaných ve věku 15 až 19 let je pak vysoké zastoupení nerozhodných odpovědí. Hodnocení současných poměrů se zřetelně zlepšuje spolu se zvyšujícím se stupněm nejvyššího dokončeného vzdělání (viz graf 8), rostoucím příjmem, zlepšujícím se hodnocením životní úrovně vlastní domácnosti, zlepšujícím se hodnocením ekonomické situace a s rostoucí spokojeností se současnou politickou situací, jakož i s vlastním životem. Hodnocení poměrů před listopadem 1989 a v současnosti je rovněž silně provázané s hodnocením samotného listopadu 1989 i s hodnocením dalších období a událostí naší novodobé historie, jež bylo zjišťováno v předchozím dotazu (ve prospěch současných poměrů pozitivně v souběhu s hodnocením vzniku a činnosti Charty 77, samotného listopadu 1989, vzniku samostatné ČR v roce 1993, vstupu do EU a NATO a v menší míře i období první republiky a Pražského jara, negativně pak v třídění podle hodnocení února 1948 a 70. – 80. let; s hodnocením období protektorátu není srovnání současných a předlistopadových poměrů nijak provázáno).

Graf 9: Hodnocení poměrů před listopadem 1989 a dnes podle sebezařazení na škále levice-pravice (%)

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost 10. 6. – 27. 8. 2024, 922 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Do porovnávání poměrů před listopadem 1989 a nyní se významně promítá samozřejmě i politická orientace (viz graf 9). Vyhraněně levicově orientovaní se výrazně častěji (34 %) klonili k odpovědi, že „před listopadem 1989 byly poměry lepší“. Lidé, kteří se řadí k levému středu a do samotného středu škály politické orientace, relativně častěji odpovídali, že poměry tehdy a dnes jsou tak půl na půl. Dotázaní řadící se k pravému středu nebo jednoznačně na pravici výrazně častěji za lepší považují poměry současné.

Další otázky bloku se zaměřily na to, jak lidé vnímají předlistopadový a polistopadový politický³ a ekonomický systém.⁴

Jak ukazuje graf 10, politický systém před listopadem 1989 je vnímán většinou záporně, když 52 % dotázaných jej označilo za spíše či velmi špatný. Naopak jako velmi či spíše dobrý předlistopadový politický systém hodnotí jen 13 % respondentů, 27 % jej hodnotí neutrálně jako „ani dobrý, ani špatný“. Politický systém v současnosti je oproti tomu hodnocen jen trochu lépe, když pozitivně jej vnímá jen o málo více než pětina (21 %) oslovených a bezmála tři desetiny (29 %) jej hodnotí neutrálně, zatímco podíl negativního hodnocení tvořil prakticky polovinu (49 %).

V časovém srovnání (viz tabulku 2) se přitom hodnocení současného politického systému po předchozím zlepšení hluboce propadlo zpět těsně pod úroveň začátku roku 2014. Srovnatelné s aktuálním šetřením jsou výsledky z února i září 2009 či února 2011. To stejně jako tehdy odráží dlouhodobě silně kritické postoje veřejnosti k aktuální politické situaci, i když aktuální výsledky ještě nedosahují kritické úrovně z let 2012 a 2013, kdy byl stávající politický systém hodnocen ještě hůře. Nejlépe tak vyznívá retrospektivní hodnocení politického systému v 90. letech, které se v čase od roku 2009 příliš nemění a které časový odstup v kombinaci s povahou lidské paměti, jež má tendenci vytěšňovat špatné vzpomínky, značně vylepšily.⁵ Optimističtější než hodnocení současného politického systému vyznívají i

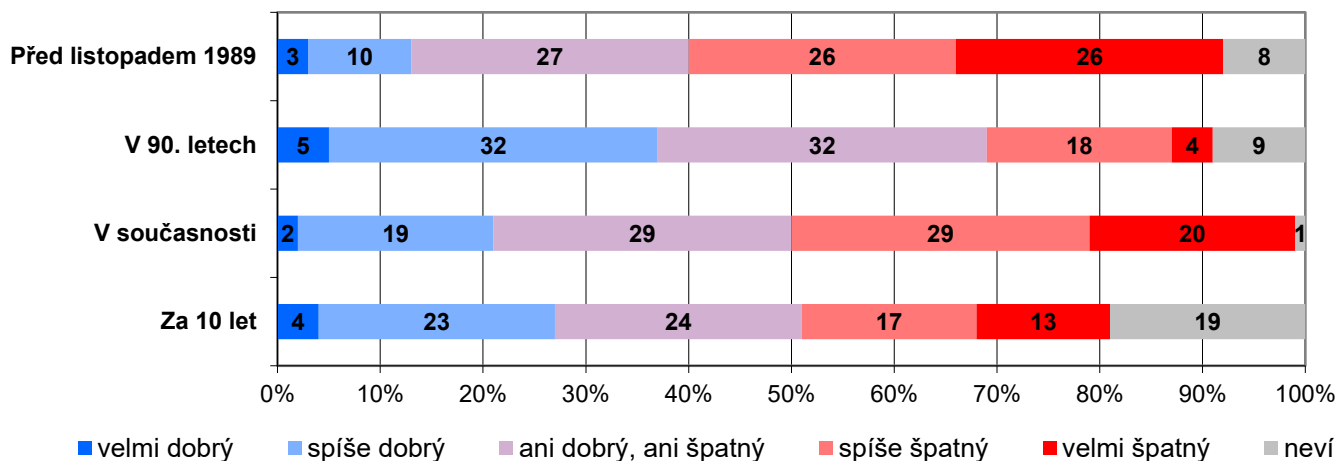
³ Znění otázky: „Lidé mají různé názory na politický systém ve své zemi. Jak byste Vy hodnotil politický systém u nás před listopadem 1989? Jak byste hodnotil politický systém u nás po roce 1989, tj. v 90. letech? Jak byste hodnotil současný politický systém? A jaký očekáváte, že bude náš politický systém za 10 let?“

⁴ Znění otázky: „A teď se, prosím, zamyslete nad ekonomickým systémem v naší zemi. Lidé na něj mají různé názory. Jak byste Vy hodnotil ekonomický systém u nás před listopadem 1989? Jak byste hodnotil ekonomický systém u nás po roce 1989, tj. v 90. letech? Jak byste hodnotil současný ekonomický systém? A jaký očekáváte, že bude náš ekonomický systém za 10 let?“

⁵ Zde je třeba připomenout, že v samotných 90. letech a následně i retrospektivně z menšího časového odstupu, než je ten současný, byla tato éra vnímána velice kriticky. Zejména ve druhé polovině 90. let, kdy země prošla ekonomickou a politickou krizí, jež vygradovala v letech 1997 a 1998, v zemi ve vztahu k politickému i ekonomickému systému panovala silná skepse a „blbá nálada“, což se promítalo i do srovnání současných a předlistopadových poměrů, jímž jsme se zabývali výše (viz graf 6) a jež tehdy vyznívalo pro současnost velmi nelichotivě. Tyto historické okolnosti ovšem současný pohled na 90. léta zjevně příliš nezatěžují a to platí pro celé období posledních 15 let, kam sahá naše časová řada zachycená v tabulce 2.

očekávání, jakým způsobem se politický systém vyvine za nejbližších 10 let, i když i zde nepříznivé hodnocení lehce převažuje nad pozitivním.

Graf 10: Hodnocení politického systému (%)

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost 10. 6. – 27. 8. 2024, 922 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Tabulka 2: Hodnocení politického systému (časové srovnání v %)

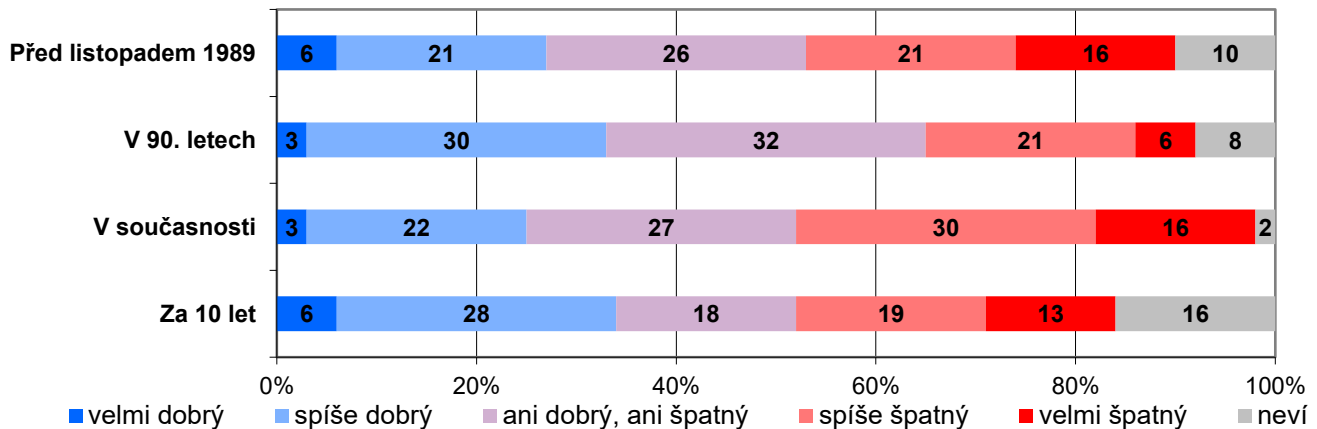
Politický systém před rokem 1989									
	2/2009	9/2009	2/2011	2/2012	2/2013	2/2014	10/2014	9/2019	6-8/2024
dobrá	13	15	19	23	24	18	16	13	13
ani dobrá, ani špatná	27	23	23	25	24	28	26	22	27
špatná	50	50	44	37	38	45	48	55	52
Politický systém v 90. letech									
	2/2009	9/2009	2/2011	2/2012	2/2013	2/2014	10/2014	9/2019	6-8/2024
dobrá	33	32	34	38	31	36	34	38	37
ani dobrá, ani špatná	41	36	37	35	42	37	38	35	32
špatná	20	23	21	18	19	20	20	19	22
Současný politický systém									
	2/2009	9/2009	2/2011	2/2012	2/2013	2/2014	10/2014	9/2019	6-8/2024
dobrá	22	18	21	15	10	19	22	35	21
ani dobrá, ani špatná	36	30	28	23	27	35	37	35	29
špatná	41	50	49	60	61	45	38	27	49
Politický systém za 10 let									
	2/2009	9/2009	2/2011	2/2012	2/2013	2/2014	10/2014	9/2019	6-8/2024
dobrá	30	30	25	18	20	29	29	33	27
ani dobrá, ani špatná	23	21	19	18	23	22	23	26	24
špatná	19	22	34	39	33	26	24	21	30

Pozn.: Údaje reprezentují populaci České republiky starší 15 let. Dopočet do 100 % ve sloupcích tvoří odpovědi *neví*.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost.

V časovém srovnání, které nabízí tabulka 2, se kromě již naznačeného výrazného zhoršení oproti poslednímu výzkumu z roku 2019 v případě současného politického systému (pokles pozitivního hodnocení o 14 procentních bodů, nárůst podílu negativních hodnocení o 22 procentních bodů) objevil nárůst podílu negativního hodnocení u předpokládaného politického systému za 10 let o 9 procentních bodů při šestibodovém poklesu podílu pozitivního hodnocení. U hodnocení předlistopadového režimu v porovnání s posledním výzkumem ze září 2019 mírně vzrostl podíl neutrálního hodnocení (o 5 procentních bodů).

Graf 11: Hodnocení ekonomického systému (%)

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost 10. 6. – 27. 8. 2024, 922 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Tabulka 3: Hodnocení ekonomického systému (časové srovnání v %)

Ekonomický systém před rokem 1989			
	10/2014	9/2019	6-8/2024
dobry	30	25	27
ani dobrý, ani špatný	25	24	26
špatný	34	39	37
Ekonomický systém v 90. letech			
	10/2014	9/2019	6-8/2024
dobry	26	30	33
ani dobrý, ani špatný	39	36	32
špatný	27	26	27
Současný ekonomický systém			
	10/2014	9/2019	6-8/2024
dobry	18	45	25
ani dobrý, ani špatný	35	32	27
špatný	44	20	46
Ekonomický systém za 10 let			
	10/2014	9/2019	6-8/2024
dobry	27	39	34
ani dobrý, ani špatný	24	22	18
špatný	26	20	32

Pozn.: Údaje reprezentují populaci České republiky starší 15 let. Dopočet do 100 % ve sloupcích tvoří odpovědi *neví*.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost.

Analogické hodnocení ekonomického systému (viz graf 11 a tabulku 3) nabízí do jisté míry podobný obrázek jako hodnocení politického systému, byť s jistými odlišnostmi a při vesměs menších rozdílech mezi kladným a záporným hodnocením. Také předlistopadový ekonomický systém je hodnocen častěji záporně (37 %) než kladně (27 %), i když převaha kritických hlasů je zde výrazně menší než u politického systému, podíl kladného hodnocení je podstatně vyšší a spolu s neutrálním hodnocením (26 %) tvoří více než polovinu, což při 10 % nerozhodných značí, že pozitivní s neutrálním hodnocením předlistopadového ekonomického systému převažují nad jeho negativní percepcí. Současný ekonomický systém je v porovnání s ním hodnocen kritičtěji, když 25 % jej hodnotí pozitivně a 46 % negativně při zhruba čtvrtinovém (27 %) podílu neutrálního hodnocení a 2 % nerozhodných odpovědí. Toto hodnocení je ale trochu méně příkré než hodnocení současného politického systému. V ostatních dvou časových polohách je ekonomický systém vnímán příznivěji, s malým a v případě budoucího ekonomického systému jen statisticky nevýznamným převyskem pozitivního hodnocení nad negativním. Ekonomický systém v 90. letech, jehož hodnocení podobně jako u politického systému vyznívá v aktuálním šetření relativně nejpříznivěji, třetina dotázaných (33 %) hodnotí kladně, další téměř třetina (32 %) neutrálně a o málo více než čtvrtina (27 %) záporně. Hodnocení předpokládaného ekonomického systému v horizontu příštích 10 let je pak značně polarizované s vysokou mírou nejistoty, kterou reprezentuje podíl nerozhodných odpovědí tvořící 16 %. Více než třetina (34 %) budoucí ekonomický systém vidí pozitivně, téměř třetina (32 %) jej očekává jako špatný a necelá pětina (18 %) k němu přistupuje neutrálně.

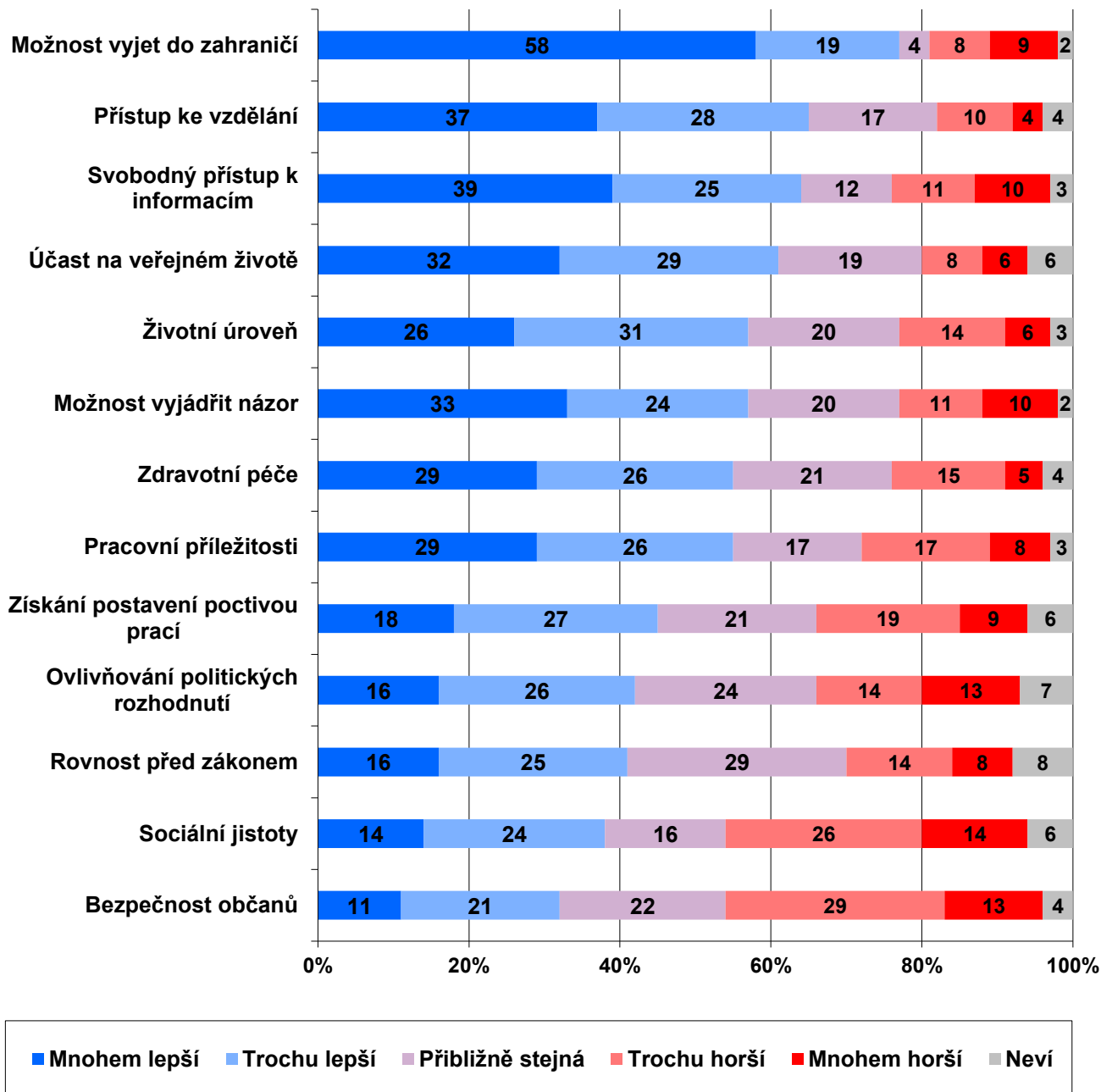
V časovém srovnání hodnocení ekonomického systému, které nabízí tabulka 3, vidíme, že oproti poslednímu výzkumu ze září 2019 se výrazně zhoršilo hodnocení současného ekonomického systému (pokles pozitivního hodnocení o 20 procentních bodů, nárůst negativního hodnocení o 26 procentních bodů), což nepochybně souvisí s hodnocením současné ekonomické situace v České republice, které je neporovnatelně kritičtější, než bylo před pěti lety.⁶ Spolu s tím se zřejmě svezlo i hodnocení budoucího ekonomického systému, kde podíl negativního hodnocení narostl o 12 procentních bodů, zatímco podíl příznivého hodnocení zaznamenal pětibodový pokles. Hodnocení ekonomického systému směrem do minulosti se od roku 2019 významně nezměnilo ani v případě 90. let, ani v případě předlistopadového období.

Podrobnější analýza ukázala, že hodnocení politického a ekonomického systému v rámci jedné časové roviny je velmi silně navzájem kladně korelované. V případě hodnocení politického a ekonomického systému před listopadem 1989 Spearmanův koeficient pořadové korelace p dosahuje hodnoty 0,631, v 90. letech 0,533, v současnosti 0,698 a za deset let v budoucnosti dokonce 0,738. Zároveň hodnocení předlistopadového politického i ekonomického systému ve všech případech vykazuje statisticky významnou zápornou korelaci ve vztahu k hodnocení politického či ekonomického systému po listopadu 1989, což tedy znamená, že lidé, kteří hodnotí pozitivně předlistopadový politický nebo ekonomický systém, hodnotí více negativně politický či ekonomický systém v 90. letech, v současnosti i ve výhledu do budoucna a naopak. Hodnocení politického i ekonomického systému před a po listopadu 1989 je také očekávatelným způsobem statisticky silně propojené s hodnocením listopadu 1989 a s porovnáním předlistopadových a současných poměrů, jimiž jsme se zabývali v předchozích otázkách. Totéž vesměs platí i o hodnocení dalších historických událostí nebo období z první zkoumané otázky, i když v tomto ohledu existuje určitá výjimka v souvislosti mezi hodnocením období 70. a 80. let a hodnocením zejména ekonomického, ale v menší míře i politického systému v 90. letech, kde je proti obecně silné, politicky podmiňované tendenci vymezování se vůči starému či naopak novému režimu postavena reálná kontinuita sociálního a společenského vývoje. Ačkoli změna režimu s následnou ekonomickou transformací přinesla velké změny v životní úrovni a ve společenském postavení mnohých lidí, neplatilo to zdaleka všeobecně a část těch, kteří měli dobrou životní úroveň a přijatelné společenské postavení v předlistopadovém období, si je v 90. letech uchovala nebo ještě i výrazně zlepšila, zatímco mnozí z těch, kdo na tom byli v normalizačním období hůře třeba v souvislosti s postihem kvůli nesouhlasu s invazí vojsk VS v roce 1968, v 90. letech skončili mezi „poraženými“ transformace. Vesměs se v hodnocení politického i ekonomického systému⁷ opakují i tytéž sociodemografické difference z hlediska věku, vzdělání, příjmu, subjektivního hodnocení životní úrovně vlastní domácnosti, hodnocení současné ekonomické situace, spokojenosti se současnou politickou situací či sebezafazení na škále levice-pravice, jaké se objevily u hodnocení listopadu 1989 nebo u porovnávání předlistopadových a současných poměrů.

⁶ Viz např. zprávu „Občané o hospodářské situaci ČR a o životní úrovni svých domácností – duben/květen 2024“ z 1. 7. 2024 na <https://cvvm.soc.cas.cz/images/articles/files/5827/ev240701.pdf>

⁷ Opět s určitými výjimkami spojenými hlavně s hodnocením 90. let.

Graf 12: Srovnání současné a předlistopadové situace v různých oblastech života (%)⁸

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost 10. 6. – 27. 8. 2024, 922 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

⁸ Otázka: „Pokuste se teď srovnat některé stránky dnešního života se životem lidí, jako jste Vy, před rokem 1989. Ať jste zažil dobu před rokem 1989 na vlastní kůži, nebo jste o ní slyšel z vyprávění ostatních, je dnes situace lidí jako jste Vy lepší, horší nebo stejná ve srovnání se situací lidí, jako jste Vy, před 30 lety v následujících oblastech? a) Životní úroveň, b) možnost vyjádřit svůj názor, c) pracovní příležitosti, d) možnost studovat, pracovat nebo cestovat do zahraničí, e) rovnost před zákonem, f) možnost ovlivňovat politická rozhodnutí, g) možnost svobodně se účastnit na veřejném životě, h) šance získat slušné společenské postavení na základě poctivé práce, i) svobodný přístup k informacím, j) sociální jistoty, k) zdravotní péče, l) bezpečnost občanů, kriminalita, m) přístup ke vzdělání.“

Tabulka 4: Zlepšení/zhoršení v různých oblastech života v důsledku listopadu 1989 – časové srovnání

	2014	2015	2016	2019	2024
Možnost studovat, pracovat nebo cestovat do zahraničí	80/8	81/6	84/5	82/8	77/17
Přístup ke vzdělání	67/6	71/6	69/7	70/6	65/14
Svobodný přístup k informacím	79/5	75/6	76/6	73/10	64/21
Možnost svobodně se účastnit na veřejném životě	68/6	66/6	67/5	67/8	61/14
Životní úroveň	55/24	60/19	62/16	72/12	57/20
Možnost vyjádřit svůj názor	74/8	71/6	71/7	74/10	57/21
Zdravotní péče	53/15	53/16	52/15	55/18	55/20
Pracovní příležitosti	27/61	34/49	41/42	51/27	55/25
Šance získat slušné společenské postavení na základě poctivé práce	36/32	40/28	38/28	48/22	45/28
Možnost ovlivňovat politická rozhodnutí	46/12	43/12	45/12	45/16	42/27
Rovnost před zákonem	37/21	38/18	37/19	44/18	41/22
Sociální jistoty	17/66	19/61	23/57	31/43	38/40
Bezpečnost občanů, kriminalita	16/60	21/53	17/58	27/47	32/42

Poznámka: Tabulka zobrazuje součty podílů odpovědí mnohem a trochu lepší a trochu a mnohem horší.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost.

V další otázce respondenti hodnotili konkrétní oblasti života vzhledem ke společenským změnám po listopadu 1989. Jak ukazují výsledky zachycené v grafu 12, jako lepší popisují dotázaní především situaci v oblastech možnosti studia, práce a cestování do zahraničí (77 % populace zvolilo možnost mnohem či trochu lepší, 17 % mnohem či trochu horší), přístupu ke vzdělání (65 % : 14 %), svobodného přístupu k informacím (64 % : 21 %), svobodné účasti na veřejném životě (61 % : 14 %), životní úrovni (57 % : 20 %), možnosti vyjadřovat své názory (57 % : 21 %), zdravotní péče (55 % : 20 %) a pracovních příležitostí (55 % : 25 %).

Poněkud méně jednoznačná, i když stále výrazně převažující preference polistopadového režimu se váže k oblastem šancí získat slušné společenské postavení na základě poctivé práce (podle 45 % je nyní lepší, 28 % je označilo za horší), možnosti ovlivňování politických rozhodnutí (42 % : 27 %) a rovnosti před zákonem (41 % : 22 %).

Oblast sociálních jistot historicky patří k těm, které byly dlouhodobě a v podstatě stabilně s výraznou převahou hodnoceny jako horší v porovnání s předlistopadovou dobou, ale už v průběhu období let 2014 až 2019 byl zřejmý trend postupného snižování rozdílu mezi podíly deklarovaného zhoršení a zlepšení. Aktuální výzkum potvrdil pokračování tohoto trendu i v uplynulých pěti letech, přičemž v současnosti se oba podíly statisticky v podstatě již vyrovnaly, když 38 % respondentů zvolilo možnost mnohem či trochu lepší a 40 % mnohem či trochu horší.

Jedinou oblastí mezi zkoumanými, která zůstala častěji hodnocena jako v současnosti horší v porovnání s předlistopadovou dobou, je tak oblast bezpečnosti občanů a kriminality, kde současnou situaci jako lepší hodnotí necelá třetina (32 %) dotázaných, jako horší pak více než dvě pětiny (42 %). I zde se přitom kdysi historicky velmi vzdálené podíly příznivého a nepříznivého hodnocení k sobě výrazně přiblížily.

Jak bylo naznačeno v textu v souvislosti s posledními dvěma oblastmi, v časovém srovnání, které nabízí tabulka 4, se oproti poslednímu šetření z roku 2019 zlepšilo hodnocení současné situace z hlediska sociálních jistot (podíl zlepšení se zvýšil o 7 procentních bodů), bezpečnosti občanů a obecné kriminality (podíl zlepšení se o 5 procentních bodů zvýšil, podíl zhoršení se o 5 procentních bodů snížil) a vedle toho mírně ještě v oblasti pracovních příležitostí (nárůst podílu zlepšení o 4 procentní body), která je další oblastí, kde se historicky výrazně nepříznivý poměr hodnocení v průběhu posledních deseti let nejprve vyrovnal a pak i zcela obrátil. Většina hodnocených oblastí ovšem v porovnání s výsledky zaznamenanými v roce 2019 zaznamenala zhoršení, a to v některých případech velmi výrazné. Největší

propad se objevil v případě možnosti volně vyjadřovat své vlastní názory, kde podíl zlepšení klesl o 17 procentních bodů, zatímco podíl zhoršení se o 11 procentních bodů zvýšil. I když daná oblast zůstala mezi těmi, jež jsou hodnoceny ze současného pohledu převážně pozitivně, jde o historicky výrazně nejhorší výsledek. Podobný, i když nikoli tak výrazný, propad na historické minimum zaznamenaly i oblasti svobodného přístupu k informacím (pokles zlepšení o 9 procentních bodů, nárůst zhoršení o 11 procentních bodů) a možnosti svobodně se podílet na veřejném životě (pokles zlepšení i nárůst zhoršení shodně o 6 procentních bodů). Značný propad zaznamenalo i hodnocení oblasti životní úrovně (pokles podílu zlepšení o 15 procentních bodů, nárůst podílu zhoršení o 8 procentních bodů), i když v tomto případě nejde o historicky nejhorší výsledek. Zřetelné zhoršení spojené s dosažením nejhoršího výsledku je patrné i u dvou nejlépe hodnocených oblastí, a sice možnosti studovat, pracovat nebo cestovat v zahraničí (nárůst podílu zhoršení o 9 procentních bodů při pětibodovém poklesu podílu zlepšení) a přístupu ke vzdělání (nárůst podílu zhoršení o 8 procentních bodů při pětibodovém poklesu podílu zlepšení). Výrazně (o 11 procentních bodů v porovnání s rokem 2019 a o 15 procentních bodů v porovnání s lety 2014 až 2016) se zvýšil podíl deklarovaného zhoršení v případě možnosti ovlivňovat politická rozhodnutí, i když podíl zlepšení v tomto případě zůstal zachován. Určité zvýšení deklarovaného zhoršení (o 6 procentních bodů v porovnání s rokem 2019), které ovšem znamená pouze návrat k dříve zaznamenávaným hodnotám, se objevilo u šancí získat slušné společenské postavení na základě poctivé práce. Mírně (o 4 procentní body) se zvýšil podíl deklarovaného zhoršení v jinak poměrně stabilně hodnocené oblasti rovnosti před zákonem. Jedinou zkoumanou oblastí, která v porovnání s rokem 2019 nezaznamenala žádný statisticky významný posun, zůstala zdravotní péče.

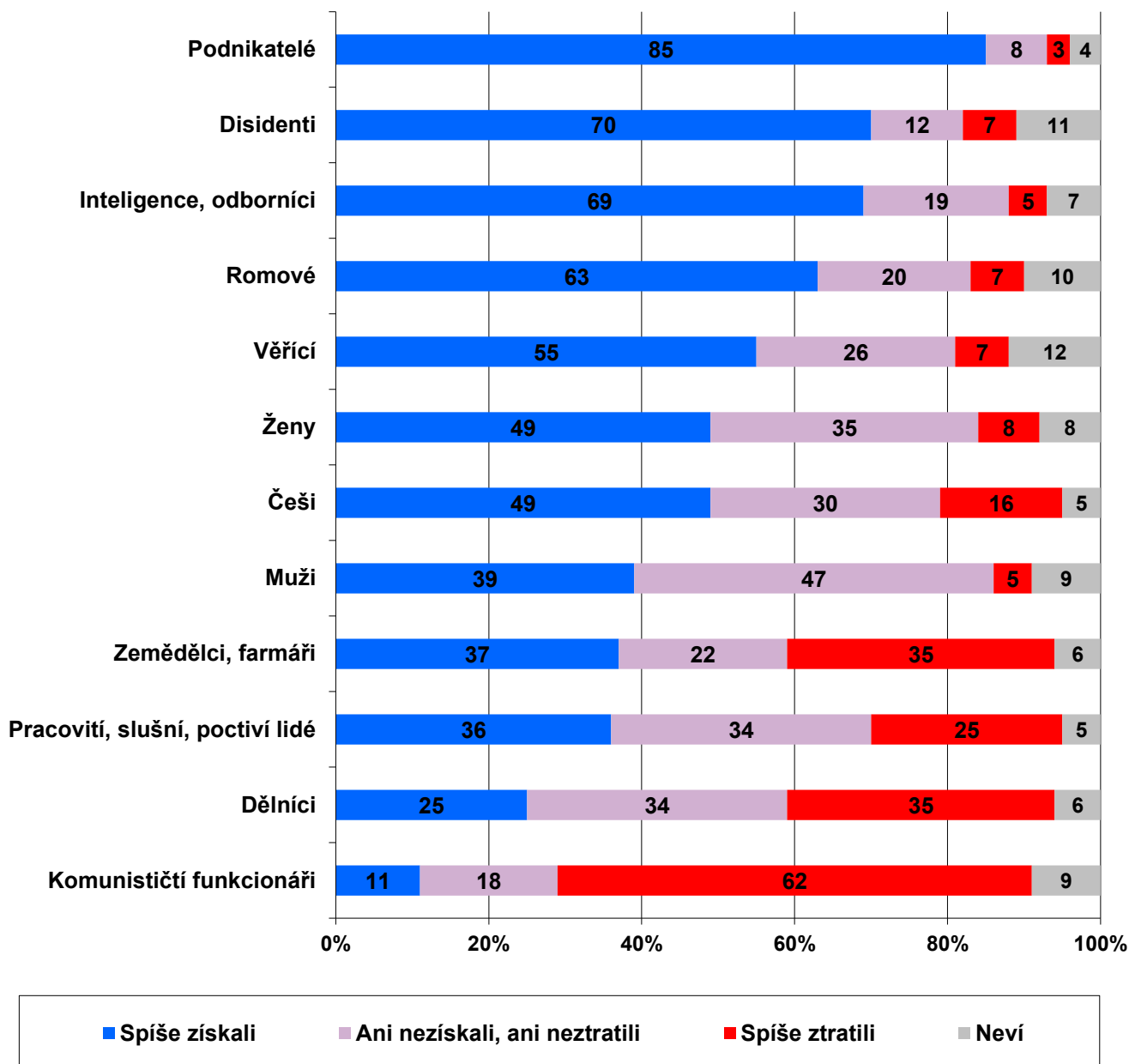
Podrobnější analýza ukázala, že všechny zkoumané oblasti významně korelují s obecným hodnocením listopadu 1989 a obecným srovnáním předlistopadových a současných poměrů a že rovněž významně korelují se sebezařazením na škále levice-pravice (hodnocení současnosti se zlepšuje při posunu od levice k pravici), s hodnocením současné ekonomické situace nebo se spokojeností se současnou politickou situací. S výjimkami v případě sociálních jistot, zdravotní péče a bezpečnosti občanů se hodnocení zlepšuje i se zvyšujícím se stupněm nejvyššího dokončeného vzdělání. V případě věku, kde se s jeho růstem hodnocení většinou mírně zhoršuje, výjimky tvoří možnost studovat, pracovat či cestovat za hranicemi a sociální jistoty. U příjmu domácnosti se většinou objevuje zlepšování hodnocení z pohledu současnosti spolu s jeho růstem, ale neplatí to pro možnost studovat, pracovat či cestovat za hranice, rovnost před zákonem, šancí získat slušné společenské postavení na základě poctivé práce, sociálních jistot, kriminality a bezpečnosti občanů a přístupu ke vzdělání. Hodnocení přístupu ke vzdělání tvoří také jedinou výjimku v třídění podle subjektivního hodnocení životní úrovně vlastní domácnosti. U zvyšující se spokojenosti s vlastním životem se významná pozitivní korelace s jejím zvyšováním neobjevuje v případě zdravotní péče, bezpečnosti občanů a kriminality a rovněž u přístupu ke vzdělání.

Další otázka zjišťovala názory občanů na to, kdo jsou vítězové a kdo jsou poražení změny, kterou přinesl listopad 1989, respektive komu tato změna přinesla spíše zisk a pro koho znamenala spíše ztrátu. Jak ukazují výsledky zachycené v grafu 13, jako skupinu, která spíše získala změnou po listopadu 1989, lidé nejčastěji označovali podnikatele (85 %), za nimiž s odstupem následují disidenti a odpůrci režimu (70 %), inteligence a odborníci (69 %), Romové (63 %) a věřící (55 %), což jsou skupiny, v jejichž případě nadpoloviční většina oslovených uváděla, že v souvislosti se změnami po roce 1989 spíše získali. Pod úrovní jedné poloviny, ale vždy ještě výše než podíl těch, kdo si myslí, že příslušná skupina změnou po listopadu 1989 spíše ztratila, se podíl deklarovaného zlepšení pohyboval v případě žen (49 % proti 8 %), Čechů (49 % proti 16 %), mužů (39 % proti 5 %) a v menší míře i pracovitých, slušných a poctivých lidí (36 % proti 25 %). U zemědělců a farmářů jsou podíly zisků (37 %) a ztrát (35 %) statisticky vyrovnané. Převis ztrát nad ziskem se v šetření objevil u dělníků (35 % „spíše ztratili“ proti 25 % „spíše získali“) a zejména komunistických funkcionářů (62 % proti 11 %), u kterých jako jediných podíl těch, kteří jsou vnímáni jako nesoucí ztrátu v souvislosti se změnami po listopadu 1989, překročil úroveň jedné poloviny.

Jak ukazuje tabulka 5, oproti roku 2019 došlo k pozitivnímu posunu (nárůstu podílu „spíše získali“, případně poklesu podílu „spíše ztratili“) u žen (nárůst podílu „spíše získaly“ o 14 procentních bodů), zemědělců a farmářů (nárůst podílu „spíše získali“ o 8 procentních bodů, pokles podílu „spíše ztratili“ o 4 procentní body), pracovitých, slušných, poctivých lidí (nárůst podílu „spíše získali“ o 8 procentních bodů, pokles podílu „spíše ztratili“ o 4 procentní body), Čechů (nárůst podílu „spíše získali“ o 6 procentních bodů), dělníků (nárůst podílu „spíše získali“ o 5 procentních bodů), mužů (nárůst podílu „spíše získali“ o 4 procentní body). Naopak u komunistických funkcionářů podíl těch, kteří si myslí, že změnou po listopadu 1989 spíše získali, o 6 procentních bodů klesl a opačný názor, že spíše ztratili, o 14 procentních bodů stoupl. Mírný pokles podílu „spíše získali“ o 5 procentních bodů se kromě toho vyskytl ještě i u disidentů a odpůrců režimu. V porovnání s rokem 2014 je lepší, a to většinou dosti výrazně, hodnocení situace v případě inteligence a odborníků, žen, mužů, Čechů obecně, zemědělců a farmářů, dělníků a poctivých, slušných, pracovitých lidí. Horší je

hodnocení komunistických funkcionářů a v menší míře i disidentů a odpůrců režimu či věřících. Hodnocení situace podnikatelů a rovněž Romů je v čase stabilní.

Graf 13: Kdo získal a kdo ztratil v důsledku změny v listopadu 1989 (%)⁹

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost 10. 6. – 27. 8. 2024, 922 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

⁹ Otázka: „Komu přinesly změny po roce 1989 zisk a komu naopak ztrátu? Přečtu Vám různé skupiny lidí a Vy mi, prosím, u každé z nich řekněte, zda změnami po roce 1989 spíše získaly nebo spíše ztratily. a) Disidenti, odpůrci režimu, b) Romové, c) zemědělci, farmáři, d) Češi, e) věřící, f) ženy, g) dělníci, h) podnikatelé, i) inteligence, odborníci, j) komunističtí funkcionáři, k) muži, l) pracovití, slušní, poctiví lidé.“

Tabulka 5: Zisk/ztráta v důsledku změny v listopadu 1989 (%) – časové srovnání

	X/2014	IX/2019	VI-VIII/2024
Podnikatelé	86/3	85/3	85/3
Disidenti	77/3	75/5	70/7
Inteligence, odborníci	61/3	67/4	69/5
Romové	61/7	61/7	63/7
Věřící	60/3	54/7	55/7
Ženy	26/13	35/10	49/8
Češi	36/18	43/16	49/16
Muži	26/7	35/5	39/5
Zemědělci, farmáři	22/41	29/39	37/35
Pracovití, slušní, poctiví lidé	18/37	28/29	36/25
Dělníci	11/47	20/34	25/35
Komunističtí funkcionáři	15/52	17/48	11/62

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost.

Podrobnější analýza ukázala, že hodnocení dopadů změny po roce 1989 u všech hodnocených skupin s výjimkou komunistických funkcionářů a Romů pozitivně koreluje s hodnocením listopadu 1989. V případě komunistických funkcionářů se objevuje záporná korelace, což znamená, že ti, kdo listopad 1989 hodnotí pozitivně, častěji soudí, že komunističtí funkcionáři změnou režimu spíše ztratili, u Romů se pak statisticky významná souvislost s hodnocením listopadu 1989 neobjevuje. Z hlediska věku se s jeho zvyšováním u některých skupin (zemědělci a farmáři, ženy, Češi, poctiví, slušní a pracovití lidé) objevovala narůstající skepse ve vyjádřeních ohledně jejich situace, u komunistických funkcionářů naopak dopady změn negativněji hodnotili mladší respondenti. S vyšším stupněm dosaženého vzdělání se zlepšuje hodnocení dopadu změny u všech skupin kromě komunistických funkcionářů, kde se naopak hodnocení mírně zhoršuje, a Romů a dělníků, u jejichž hodnocení se vliv vzdělání významně neprojevuje. Podle sebezařazení na škále levice-pravice se s posunem od levice k pravici zlepšuje hodnocení dopadů změn po listopadu 1989 v případě zemědělců a farmářů, Čechů, žen, mužů, dělníků a pracovitých, slušných a poctivých lidí. V případě inteligence a odborníků se pak objevuje zřetelně skeptičtější hodnocení mezi dotázanými, kteří se řadí jednoznačně na levici.

Tabulka 6: Hodnocení toho, zda změna v listopadu 1989 stála za to¹⁰ (v %)

	X/99	II/05	X/06	X/07	IX/09	X/11	X/14	X/15	X/16	IX/19	VI-VIII/24
Rozhodně ano	24	26	30	27	34	25	30	28	29	37	43
Spíše ano	31	34	35	36	35	38	36	36	37	36	32
Spíše ne	19	19	16	15	16	18	14	17	15	15	12
Rozhodně ne	13	6	5	7	7	7	7	8	7	5	6
Nevím	13	15	14	15	8	12	12	11	12	7	7
+/-	55/32	60/25	65/21	63/22	69/23	63/25	66/21	64/25	66/22	73/20	75/18

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost.

Všem dotázaným byla také položena otázka, zda podle jejich mínění při uvážení různých aspektů celého vývoje stála změna politického režimu za to. Jak ukazují výsledky v tabulce 6, tři čtvrtiny (75 %) české veřejnosti soudí, že změna v listopadu 1989 stála za to, z toho 43 % občanů si to myslí „rozhodně“ a 32 % „spíše“. Opačný názor v šetření vyjádřila jen necelá pětina (18 %) oslovených, když 12 % uvedlo „spíše ne“ a 6 % „rozhodně ne“. 7 % respondentů zůstalo nerozhodnuto.

¹⁰ Otázka: „Ohlédnete-li se zpět, myslíte si, že změna společenského systému u nás, k níž došlo v roce 1989, stála za to?“

V časovém srovnání přitom vidíme, že aktuální podpora změny, respektive podíl názoru, že změna v listopadu 1989 stála za to, je vůbec nejvyšší od začátku realizace srovnatelných měření v roce 1999. Dosavadní maximum 73 % z roku 2019 aktuální výzkum překonal sice jen o 2 procentní body, ale oproti tomuto poslednímu šetření se znovu citelně zvýšil podíl varianty odpovědi „rozhodně ano“, která již v tom předchozím šetření byla nejvyšší od počátku realizace srovnatelných výzkumů. Oproti roku 1999, kdy podíl souhlasu s tím, že listopadová změna stála za to, činil 55 % a nesouhlas tvořil bezmála třetinu (32 %), je posun ve směru podpory změny režimu velice markantní.

Názor na to, zda změna v listopadu 1989 stála za to, je opět velmi silně propojený s hodnocením listopadu 1989 a s názorem na porovnání poměrů v současnosti s těmi polistopadovými. Vesměs přitom vykazuje i stejné či podobné sociodemografické diference z hlediska věku, vzdělání, příjmu, subjektivního hodnocení životní úrovně vlastní domácnosti, spokojenosti s vlastním životem, spokojenosti se současnou politickou situací či hodnocení současné ekonomické situace.

Kromě uvedených meritorních otázek zabývajících se míněním ohledně listopadu 1989 šetření zjišťovalo některé další věci, jako například to, zda respondenti mají vlastní přímé vzpomínky na listopad 1989, případně zda jsou o něm informováni zprostředkovaně z jiných zdrojů¹¹ (viz tabulku 7) a zda oni sami, popřípadě někdo z blízkých příbuzných, byli postiženi z politických důvodů v období tzv. normalizace.¹²

Tabulka 7: Informace o sametové revoluci (%)

	2009	2014	2019	2024
osobní vzpomínky	67	60	57	56
vyprávění	68	63	75	71
film nebo literatura	70	65	74	73
média	86	78	83	79
škola	34	35	39	50

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost.

Osobní vzpomínky na listopad 1989, které v šetření deklarovalo 56 % dotázaných, jsou samozřejmě silně vázány na věk. U lidí do 40 let až na výjimky zcela absentují a jako dospělí lidé listopad roku 1989 zažívali prakticky jen dotázaní ze dvou nejvyšších věkových kohort, zatímco mladší respondenti jej vesměs zažili jen jako děti nebo dospívající mládež ve školním věku. Věk přitom v hodnocení listopadu 1989, v hodnocení poměrů před listopadem a po něm či v otázce, zda tehdejší změna režimu stála za své uskutečnění, hraje vesměs významnou roli jako jeden z diferenciačních faktorů s tím, že postoj nejstarší části populace jsou v tomto ohledu skeptičtější. Přesto se v aktuálním výzkumu u základních postojových otázek zaměřených na hodnocení změny z tohoto hlediska neobjevily výraznější statisticky významné rozdíly mezi těmi, kdo přímé osobní vzpomínky na listopad 1989 deklarují, a těmi, kdo je podle vlastního vyjádření nemají. Pouze v případě srovnání předlistopadových a současných poměrů se objevuje nižší podíl preference současných poměrů mezi těmi, kdo osobní vzpomínky na listopad 1989 mají (40 %), než u těch, kdo je nemají (51 %), což ale spíše souvisí s věkem a s kritičtější percepcí současné situace mezi staršími respondenty a nikoli s osobními vzpomínkami na listopad 1989.

Naopak nepřímé zkušenosti či informace, jež v případě vyprávění deklaruje 71 % oslovených, v případě filmu a literatury 73 %, v případě médií 79 % a v případě školy 50 %, se významně častěji pojí s kladným hodnocením listopadu 1989 a současných poměrů v porovnání s poměry v předlistopadovém období, a to tak, že čím víc zdrojů nepřímých informací respondenti deklarují, tím pozitivněji hodnotí listopad 1989. Pokud obě hlediska, tj. přímou zkušenost a sekundární zdroje informací ohledně listopadu 1989 propojíme, ukazuje se, že relativně neoptimističtěji listopad 1989 hodnotí ti, kdo nemají přímou zkušenost s listopadovými událostmi, ale kdo přitom mají nepřímé informace ze všech čtyř ostatních zdrojů, spolu s těmi, kdo mají osobní zkušenost a zároveň nepřímé informace ze všech čtyř dalších informačních zdrojů, zatímco nejskeptičtěji se k němu staví ti, kdo mají osobní zkušenost bez

¹¹ Otázka: „Máte na dobu tzv. Sametové revoluce, která proběhla před 30 lety a) osobní vzpomínky, b) jste informován z vyprávění, c) jste informován z filmu a literatury, d) jste informován z médií (televize, rozhlasu, tisku), e) jste informován ze školy?“

¹² Otázka: „Byl jste Vy nebo někdo z Vašich blízkých příbuzných z politických důvodů postižen v průběhu tzv. normalizace, tj. v sedmdesátých a osmdesátých letech? a) Vy sám, b) někdo z blízkých příbuzných.“

dalších zdrojů informací. Z výsledků zachycených v tabulce 7 přitom plyne, že podíl respondentů s osobní přímou vzpomínkou na listopad 1989 mezi roky 2009 a 2024 klesl ze dvou třetin o 11 procentních bodů, zatímco podíl těch, kdo mají o listopadu 1989 informace ze školy, z jedné třetiny vyrostl na polovinu (zvýšení o 16 procentních bodů).

Podíl dotázaných, kteří uvedli, že byli za normalizace z politických důvodů postiženi (7 %) nebo že byl postižen někdo z jejich blízkých příbuzných (30 %), nedává příliš velký prostor pro hlubší analýzu toho, jak výrazně a zda vůbec se tyto faktory i po pětatřiceti letech promítají do toho, jak lidé hodnotí listopadové události roku 1989 a jak současné poměry hodnotí v kontextu porovnání s poměry do listopadu 1989. Svou roli vedle malého zastoupení respondentů, kteří uvedli, že byli postiženi, a již značného časového odstupu od roku 1989, zde může sehrávat i to, že i současné hodnocení zejména politické situace, které je z hlediska aktuálnosti daleko významnější, je většinou kritické a značně polarizované. Přesto lze říct, že nějaký vliv i tento faktor má, protože ve skupině lidí deklarujících postižení z politických důvodů ve svém vlastním případě, se objevuje snížený podíl těch, kdo jako lepší hodnotí předlistopadové poměry, a zvýšený podíl těch, kdo listopad 1989 hodnotí jednoznačně kladně. Mezi dotázanými, kteří uvedli, že postižen byl někdo z jejich blízkých, bylo hodnocení listopadu 1989 také relativně příznivější, rovněž méně často hodnotili jako lepší předlistopadové poměry a na otázku, zda změna režimu v roce 1989 stála za to, častěji uváděli odpověď „rozhodně ano“.

Technické parametry výzkumu

<i>Výzkum:</i>	<i>Naše společnost, v24-06</i>
<i>Realizátor:</i>	<i>Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.</i>
<i>Projekt:</i>	<i>Naše společnost – projekt kontinuálního výzkumu veřejného mínění CVVM SOÚ AV ČR</i>
<i>Termín terénního šetření:</i>	<i>10. 6. - 27. 8. 2024</i>
<i>Výběr respondentů:</i>	<i>Kvótní výběr</i>
<i>Kvóty:</i>	<i>Kraj (oblasti NUTS 3), velikost místa bydliště, pohlaví, věk, vzdělání</i>
<i>Vážení dat:</i>	<i>Vzdělání X NUTS 2, věk X NUTS 2, pohlaví X kraj, velikost místa bydliště X věk, vzdělání X věk</i>
<i>Zdroj dat pro kvótní výběr a vážení dat:</i>	<i>Český statistický úřad</i>
<i>Reprezentativita:</i>	<i>Obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let</i>
<i>Počet dotázaných:</i>	<i>922</i>
<i>Počet tazatelů:</i>	<i>78</i>
<i>Metoda sběru dat:</i>	<i>Osobní rozhovor tazatele s respondentem - dotazování CAPI</i>
<i>Výzkumný nástroj:</i>	<i>Standardizovaný dotazník</i>
<i>Otázky:</i>	<i>PD.101, PD.61a, PD.9b, PD.95, PD.96, PD.99, PD.63, PD.79, PD.82</i>
<i>Kód tiskové zprávy:</i>	<i>pd241111</i>
<i>Zveřejněno dne:</i>	<i>11. listopadu 2024</i>
<i>Zpracoval:</i>	<i>Jan Červenka</i>

Slovníček pojmů:

Kvótní výběr – napodobuje strukturu základního souboru (u nás je to obyvatelstvo České republiky starší 15 let) pomocí nastavení velikosti vybraných parametrů, tzv. kvót. Jinými slovy kvótní výběr je založen na stejném procentuálním zastoupení vybraných vlastností. Pro tvorbu kvót používáme údaje z Českého statistického úřadu. V našich výzkumech jsou stanoveny kvóty na pohlaví, věk, vzdělání, region a velikost obce. Vzorek je tedy vybrán tak, aby procentuální podíl např. mužů a žen ve vzorku odpovídal procentuálnímu podílu mužů a žen v každém kraji ČR. Podobně je zachován procentuální podíl obyvatel jednotlivých krajů ČR, občanů různých věkových kategorií, lidí s různým stupněm dosaženého vzdělání a z různě velkých obcí.

Reprezentativní výběr je takový výběr z celé populace, z jehož vlastností se dá platně usuzovat na vlastnosti celé populace. V našem případě to tedy znamená, že respondenti jsou vybráni tak, abychom zjištěné údaje mohli zobecnit na obyvatele České republiky starší 15 let.

Vážení dat – způsob zvýšení reprezentativity souboru vzhledem k vybraným charakteristikám populace pomocí přiřazení váhy každému respondentovi. Váhy jsou vytvářeny pomocí metody iterativního proporčního vážení a pohybují se v rozsahu 0,333 až 3.

Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM) je výzkumným oddělením Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i.. Jeho historie sahá do roku 1946, kdy jako součást Ministerstva informací začal fungovat Československý ústav pro výzkum veřejného mínění. Současné Centrum vzniklo v roce 2001 převedením svého předchůdce (IVVM) z Českého statistického úřadu do Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i.. Včlenění do vědecké instituce zaručuje kvalitní odborné zázemí a kredit pracoviště; jako součást akademického prostředí musí CVVM SOÚ AV ČR splňovat veškeré nároky a dosahovat tak té nejvyšší odborné úrovně. Hlavní náplní práce oddělení je výzkumný projekt Naše společnost, v jehož rámci je prováděno deset šetření ročně. Jedná se o průzkum veřejného mínění na reprezentativním vzorku české populace od 15 let, kterého se vždy účastní přibližně 1000 respondentů. Omnibusová podoba dotazníku umožňuje pokrýt velkou šíři námětů, a do šetření jsou proto pravidelně řazena politická, ekonomická i další obecně společenská témata. Jsou využívány jak opakované otázky, které umožňují sledovat vývoj zkoumaných jevů, tak náměty nové, reagující na aktuální dění. Díky dlouhodobému a kontinuálnímu charakteru je tento vědecký projekt zkoumání veřejného mínění v České republice ojedinělý. |